

DE SHOWMAN

Inhoud

	Voorwoord	9
DEEL I		
1	Dageraad	23
2	Het doelwit	48
3	Bandietenstad	64
4	Meneer Groen	84
5	Annexatie	97
DEEL II		
6	De slag om Kyiv	113
7	De bunker	136
8	Blanco blad	152
9	De favoriet	170
10	Vertrouw niemand	180
DEEL III		
11	Het kerkhof	201
12	Paard van Troje	222
13	De snode prins	245
14	Welkom in Ragnarok	258
15	Shoot to kill	279
16	Blizzard 2022	293

DEEL IV

17	De slag om de Donbas	313
18	Bovengronds	328
19	De politiek is terug	346
20	Onafhankelijkheidsdag	364
21	De tegenaanval	385
22	De bevrijding	398
	Nawoord	421
	Dankwoord	430
	Noten	433

1 APRIL 2022

Oekraïne na de eerste opmars van Rusland

1 DECEMBER 2022

Na terugdrijven Russische troepen en herovering grondgebied

■ Russisch gezag en opmars

■ Oekraïense tegenaanvallen

Voorwoord

Op de avond waarop we elkaar voor het eerst ontmoetten, in het voorjaar van 2019 achter de schermen van zijn show, leek Volodymyr Zelensky banger dan ik hem een tijdlang zou zien. Het was niet alleen podiumvrees, die hem vaak parten speelde voor een optreden. Die avond leek hij wel verstomd van angst, zijn lippen tussen zijn tanden geklemd, zijn ogen op de grond gericht terwijl hij in zijn smoking heen en weer beende en zich niet bewust was van het kabaal en de mensen om hem heen. Op dat moment was zijn gooi naar het presidentschap van Oekraïne een maand of drie oud en zijn nieuwe variétéprogramma zou over nog geen uur in première gaan. Zelensky zou de hoofdrol spelen, de ringmeester van zijn heel eigen vorm van vaudeville, en miljoenen mensen zouden kijken naar de uitzending op televisie, zijn favoriete medium.

Om de show live te kunnen bijwonen in het Paleis van Oekraïne, de grootste concertzaal in Kyiv, moest voor de beste plaatsen meer worden neergeteld dan het gemiddelde maandsalaris van een Oekraïner, maar toen ik arriveerde stond er een grote menigte voor de ingang. Het was niet alleen de high society van Kyiv die voor de metaaldetectors bij de deuren stond te wachten. Er waren ook gepensioneerden bij, hipsters en kantoormedewerkers, jonge stellen op een duur afspraakje, het hele scala van de middenklasse die in Oekraïne was ontstaan na de val van de Sovjet-Unie. Allemaal waren ze fans van Zelensky. Allemaal zouden ze ook zijn kiezers zijn.

Voor aan de massa trok een van zijn media-adviseurs, Olha Roedenko, die die zomer zou profiteren van Zelensky's succes en in het parlement kwam, me naar binnen en liet me zien hoe ik achter het toneel moest komen, waar de spelers zich al hadden omgekleed. Enkele kwamen me bekend voor van hun films, al viel het niet mee iemand te herkennen tussen de vele medewerkers en achtergronddansers, de acteurs in het gewoel bij de deur naar het toneel, de grimeurs en de mensen van het licht, het koor van meisjes met hun krullend haar in hun witte jurken. De oudere leden van het gezelschap wisten dat je de ster niet moest storen voor een optreden. 'Geef hem even,' zei Roedenko toen ze zag dat ik voorzichtig zijn kant op liep. 'Ik stel je voor wanneer het voorbij is.'

Hij had veel aan zijn hoofd. Eerder die dag had iemand het Paleis van Oekraïne gebeld met een bommelding. De anonieme beller zei dat het hele gebouw vol explosieven lag en dat die tijdens de voorstelling zouden ontploffen. Het klonk als nep en Zelensky had tegen zijn gezelschap gezegd dat ze niet bang hoefden te zijn. Het was het meest waarschijnlijk, bedacht hij, dat een al te geestdriftige aanhanger van de andere kandidaten in de verkiezingsstrijd probeerde zijn grote première te saboteren. Maar ze waren wettelijk verplicht voorzorgsmaatregelen te nemen. De politie kwam met een eenheid honden die in en rondom de garderobe en de buffetten snuffelden. Ze vonden niets verdachts, maar de politie adviseerde om voor de zekerheid toch te evacueren. Die middag overlegde Zelensky met het management van het theater en ze besloten de show door te laten gaan. Tegen de bezoekers zeiden ze niets over de bommelding. Toen ik in de kleedkamers arriveerde, zaten er al meer dan drieduizend mensen in de zaal, voldoende voor een stormloop op de uitgangen als Zelensky het hun zou vertellen. Hij deed dus alsof er niets aan de hand was en liet het publiek in onwetendheid van het programma genieten.¹

Zelfs de artiesten waren niet allemaal op de hoogte. Ze zaten in de kleedkamer rond hun kostuumkoffers, aten snacks en dronken zich moed in. Enkele van hen traden al sinds hun jeugd met Zelensky op

en dit zou de laatste grote show zijn voordat hij door de spiegel van satire de politiek in stapte. Ze wisten dat hij misschien nooit meer terug zou komen en vroegen zich af of hij hen zou meenemen naar het presidentiële kantoor. ‘Het is niet dat ik een bepaald baantje wil hebben,’ zei Oleksandr Pikalov tegen me nadat hij me een scheut whisky had ingeschonken in een plastic bekertje. ‘Maar volgens mij zou ik een behoorlijk goede minister van Defensie zijn.’

In zijn openingstoespraak ging Zelensky in op de absurditeit van zijn campagne en gaf hij toe dat het schrijven van de grappen deze keer niet eenvoudig was geweest. Juristen hadden het script bekeken op overtredingen van de wet op de verkiezingen. Er waren grenzen aan wat hij als koploper in de peilingen voor het presidentschap op tv kon zeggen. Hij kon niet openlijk zijn kijkers oproepen om op een bepaalde kandidaat te stemmen, al waren de wettelijke richtlijnen vaag als het ging om het gebruik van ironie en humor. ‘Er wordt geen campagne gevoerd,’ zei hij met een knipoog en een lachje tegen het publiek. ‘Het is slechts een voorstelling. Eerlijk waar. Bovendien hebben jullie daarvoor betaald.’ Na een korte pauze om even diep adem te halen om het rare van de situatie door te laten dringen, voegde hij eraan toe: ‘De wereld heeft zoiets nooit eerder gezien.’

De menigte vond het fantastisch. Komediant of kandidaat, het deed er niet toe. Ze leken van hem te houden, in welke rol dan ook. Na de show bracht Zelensky nog een uur door met zijn fans, die selfies met hem maakten en hem alle lof toezwaaiden. Hij zag er vermoeid maar gelukkig uit, de vrees was van zijn gezicht verdwenen toen een van zijn assistenten ons aan elkaar voorstelde. Later vertelden zijn vrienden me dat hij verslaafd was aan applaus, aan toejuichingen. Hij had er net weer een dosis van ontvangen en dat was te merken aan hoe makkelijk er nu een glimlach op zijn gezicht verscheen en hoe hij zijn schouders rechthield. ‘Het podium op gaan roept twee emoties bij me op,’ zei hij eens over dat moment. ‘Eerst komt de angst, en pas als je de angst hebt overwonnen, komt het plezier. Dat is wat me er altijd weer naartoe trekt.’² Zijn leven lang had hij achter dat gevoel aangejaagd, vanaf toen

hij als tiener comedy begon te doen, en ik vond het vreemd dat hij alles wat hij had opgebouwd nu achter zich ging laten.

De politiek zou ook zo haar momenten hebben, maar de respons van het publiek op zijn optredens waar Zelensky aan gewend was, van de soldaten die hij vermaakte aan het front, van de tv-presentatoren die hem uitnodigden voor hun ochtendprogramma's om te praten over zijn films – niets hiervan zou hij meenemen naar het presidentschap. Zijn leven stond op het punt veel minder leuk te worden, en veel gecompliceerder. Hij zou niet langer filmster zijn. Ongeacht hoezeer hij ook zou proberen de metamorfose te weerstaan, de baan zou vroeg of laat dát van hem maken waarvan hij zei dat hij het verachtte: een politicus.

Om te beginnen zouden de media hem eerst vragen gaan stellen en zich dan tegen hem keren. Er zouden flaters zijn en schandalen, protocollen, pracht en praal. Het ergste was echter dat er een oorlog moest worden uitgevochten. Begin 2019, toen Zelensky zijn campagne voor het presidentschap begon, was Oekraïne al vijf jaar in oorlog met Rusland om de heerschappij over de oostelijke gebieden. Bijna wekelijks kwamen er gesneuvelde soldaten in doodskisten terug. Er waren al meer dan tienduizend mensen gedood tegen de tijd dat Zelensky de politiek in ging. Wilde hij die baan echt? Was hij er zelfs maar een beetje klaar voor? En zo ja, waarom zou hij zijn leven als acteur opgeven en verder afdrijven van de mensen die hij liefhad – zijn vrouw, zijn vrienden, het bedrijf dat ze samen hadden opgebouwd? Was het de macht die hij wilde? Verveelde hij zich?

Zelensky had geen gevatte of overtuigende antwoorden op zulke vragen toen hij die avond na de voorstelling terugging naar zijn kleedkamer voor ons gesprek. Terwijl hij daar stond, wierp hij een blik op zijn eigen spiegelbeeld in de met lampen omlijste spiegel. Het kostuumrek links van hem, dat volhing met keurig geperste smokings, nam het grootste deel van de ruimte in beslag, zodat we nergens konden gaan zitten. Hij leunde daarom maar tegen zijn make-uptafel en beantwoordde mijn vraag met een tegenvraag: 'Zijn het dan allemaal

snobs?’ zei hij, verwijzend naar de wereldleiders. ‘Is geen van hen gewoon leuk?’

Het klonk als een grap, maar hij zei met klem dat hij het serieus bedoelde. Hij wilde alleen de leuke ontmoeten en zou zijn ‘beroeps’ naar de rest sturen. ‘Ik wil mijn leven niet veranderen,’ zei hij. ‘Ik wil niet politiek correct worden. Dat is niet mijn ding.’ Misschien was het overmoed, of misschien was hij naïef over wat de baan precies inhield. Maar hij leek echt te geloven dat het leiderschap niet van hem zou vergen dat hij veranderde. Zijn leven als showman had hem geleerd wat ervoor nodig was om voor president te spelen en hij was echt van zins de persoon te blijven die zijn ervaring had gesmeed. ‘Als je het geloof in jezelf verliest,’ zei hij, ‘dan zak je weg in het moeras.’

Het werd laat. Hij zag er doodmoe uit en zijn vrienden stonden op hem te wachten voor de afterparty. Voordat we afscheid namen, vroeg ik hem nog naar de bommelding. Wat dacht hij ervan? ‘Nou, daar heb je het antwoord op je eerste vraag.’ Hij bedoelde mijn vraag naar zijn motieven om zich kandidaat te stellen. De politieke klasse had zich ontwikkeld tot een stelletje boeven en vandalen, zei hij. Ze zaten op het juiste spoor om de economie binnen een paar jaar op te blazen. De zinloze oorlog in het oosten putte het land uit. Hij ging zo nog even door met grappen en vergelijkingen over de noodzaak Oekraïne te redden van de huidige leiders en beschreef hun fouten als een bedreiging van alles wat hij in zijn leven had geschapen. ‘Als ik niet voor het presidentschap zou gaan, dan zou dit alles gauw voorbij kunnen zijn,’ zei hij, terwijl hij naar de spiegel en het kostuumrek gebaarde. ‘Zomaar,’ zei hij, ‘voorbij.’

Het kwam die avond noch de daaropvolgende maanden ooit bij me op dat ik een boek zou schrijven over Zelensky. Nu lijkt het voor de hand te liggen dat deze ontmoeting in het Paleis van Oekraïne juist dat mogelijk heeft gemaakt. Het was de eerste keer dat Zelensky’s team toestond dat ik naar zijn kleedkamer ging en een tijdje in zijn gezelschap doorbracht. Nadat hij later dat voorjaar de verkiezingen had gewonnen, versloeg ik zijn presidentschap voor *TIME*. Ik volgde hem toen hij

worstelde met het regeren, met het onderhouden van relaties met het Witte Huis van Donald Trump en met het onderhandelen over een blijvende vrede met Vladimir Poetin. Ik volgde hem toen zijn gesprekken met Poetin werden afgebroken en de Russen zich voorbereidden op een totale invasie, en ik bleef zo dicht mogelijk bij hem toen die invasie was begonnen.

Als ik in die periode van enkele jaren thuiskwam van een reis naar Kyiv, vroegen mensen me vaak wat ik van hem vond. In de loop van de tijd veranderden mijn antwoorden, net als zijn karakter. Tijdens de campagne kwam hij op me over als een naïeve charmeur die zich voorbereidde op het betreden van de wereld van cynici, oligarchen en bandieten die hem nu nog beschouwden als een makkelijk doelwit, en niet zonder reden. Tegen de tijd dat we elkaar in de herfst van 2019 weer ontmoetten in het presidentieel complex, had hij al iets van het vergif uit die wereld ingenomen en was een groot deel van zijn onschuld verdwenen. Maar zijn omgang met de macht had hem niet harder gemaakt, nog niet tenminste, en zeker niet lang genoeg om hem voor te bereiden op een persoonlijke ontmoeting met Poetin.

De grootste veranderingen in Zelensky, de veranderingen die in het middelpunt kwamen te staan van dit boek, vonden plaats gedurende de eerste paar maanden van de Russische invasie in Oekraïne, toen hij een unieke oorlogspresident werd in ons tijdperk van instant informatie. Koppig, zelfverzekerd, wraakgierig, apolitiek, moedig tot het peil van overmoedig, bestand tegen druk, onverbiddelijk voor hen die in zijn weg stonden – daarmee stuurde hij de woede en de veerkracht van zijn volk en drukte die helder en doelbewust uit naar de wereld, waarmee hij een symbool werd van het soort vastberadenheid waarvan alle leiders hopen dat ze die kunnen opbrengen als ze ertoe geroepen worden. Maar het was Zelensky's talent als showman dat hij ruim twintig jaar had gekoesterd als acteur en als filmproducer waardoor hij zo effectief was in het vechten in deze oorlog – een oorlog die van Oekraïne niet alleen eiste dat het de aandacht van de wereld op zich gericht hield, maar ook dat het de sympathie moest zien te winnen

van mensen en hun regeringen over de hele wereld. De technologie stelde hem daartoe in staat. In het openbaar zeiden zijn vrienden en medewerkers dat Zelensky altijd al de kwaliteiten had gehad om het goed te doen. Privé moesten ze toegeven dat ze geschokt waren door zijn nieuwe zelf. De meeste Oekraïners hadden niet gedacht dat hij het in zich had. Ik ook niet.

Zijn succes als leider in de eerste uren van de invasie berustte op het gegeven dat moed besmettelijk is. Toen iedereen beseftte dat de president zijn plek niet had verlaten, verspreidde die moed zich door de politieke rijen van Oekraïne. De andere functionarissen die verantwoordelijk waren voor het bijeenhouden van de staat sloten zich daarna bijna allemaal bij hem aan. In plaats van te vluchten voor hun leven grepen veel Oekraïners naar welk wapen ze ook maar konden vinden en haastten zich hun steden te verdedigen tegen een invasiemacht, die bewapend was met tanks en straaljagers.

Hoeveel van de eer verdient Zelensky voor dat verzet? Hij was er al vanaf het begin van de invasie van op de hoogte dat de Russen zich op Kyiv richtten en zijn regering wilden verdrijven en hij gaf bevel om hen met alle beschikbare middelen tegen te houden. Maar het leger van Oekraïne had zijn oproep helemaal niet nodig. De machinerie van hun verdediging was al in beweging en Zelensky stond niet aan het roer. Hij was maanden bezig geweest het risico op een totale oorlog zo klein mogelijk voor te stellen, zelfs toen de geheime diensten van de vs waarschuwden dat die voor de deur stond. En toen die begon, gaf hij de legerleiding de vrijheid te leiden op het slagveld terwijl hij zich richtte op die dimensie van de oorlog waarop hij het effectiefst kon zijn: Oekraïne in de krantenkoppen houden en de wereld overhalen te hulp te komen.

Deze doelen dreven hem gedurende de eerste maanden van de invasie en vormden de manier waarop hij reageerde op mijn plan om dit boek te schrijven. Hij stond er ambivalent tegenover. Midden in de oorlog was het voor Zelensky noodzakelijk om zijn boodschap binnen seconden over de wereld te verspreiden en de sociale media boden hem